

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

גדר ערכות דיהודה

חלקו בעולם הבא, מהיכן ידע יהודה דאכן כך הוא שבגלל זה עשוי הוא לאבד את חלקו בעוה"ב? וצריך לומר דיהודה למד זאת מיעקב עצמו, דאכן אם יהיה ערב ויכנס במקום יעקב ויקרה אסון לבנימין יקפח שכרו לעוה"ב.

וזאת משום דמצינו שכאשר ראה יעקב את יוסף חי אמר (בראשית פ' מו' פסוק ל') "...אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי". וברש"י שם בשם המדרש סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ולעולם הבא... והייתי אומר שיתבעני הקב"ה מיתתך, עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת. ע"כ.

ה. והיינו שלדעתו של יעקב אילו היה יוסף נהרג היה מפסיד עולם הבא מחמת האחריות המוטלת עליו שיוסף הלך בשליחותו שבה נהרג, דהואיל והלך בשליחותו הוא, חייב בכל התוצאות שנבעו עקב שליחות זו.

* * *

ו. ועתה נחזי אנן דצ"ע רב בכל המהלך דהא יוסף דרש מאחיו שיביאו את בנימין, וא"כ אמאי בקש יהודה מיעקב שיסכים שיורידו את בנימין מצרימה, והא בנימין היה כבר גדול וכן דעת, וא"כ לכאורה היה צריך לקבל את הסכמתו של בנימין ומאי האי שבקש מיעקב.

ואולי זה היה חלק ממה שקבל עליו יהודה ערבות, וכפי שיבואר להלן.

* * *

ז. ונראה לומר בכל זה דרצונו של יהודה היה להתחייב כערב ממש ככל דיני ערב, (וכדילפינן בב"ב קעג' ב' דין ערבות מיהודה, וראה בב"י טוח"מ סי' קכט' ובפרישה שם דאף למסקנא ילפינן מהאי קרא, והפסוק דמייתי שם הגמ' ממשלי הוא רק גלוי דמה שאמר יהודה, "אנכי אערבנו" הרי הוא ערב אף כשאינו ערב קבלן אלא גם בערב סתם).

...כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחסאתי לאבי כל הימים. (פ' מד' פסוק לב')

ויאמר ראובן אל אביו לאמר... תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך. ויאמר לא ירד בני עמכם כי אחיו מת... (פ' מב' פסוקים לז' לח')

ויאמר אליו יהודה לאמר... אם ישך משלח את אחינו איתנו נרדה ונשברה לך אוכל. (פ' מג' פסוקים ג' ד')

א. ובפ' מקץ (פ' מג' פסוק ט') איתא דיהודה אמר ליעקב, "אם לא הבאותי אליך והצגתיו לפניך וחסאתי לך כל הימים". וברש"י שם לעולם הבא.

ב. (בסתירת הדבר דכאן אמר יהודה ליוסף שנתקשר להיות בקשר חזק מנודה בשני עולמות ושם נאמר לעולם הבא.

כבר כתב בשפתי חכמים שהכוונה שאולי כשחשבו על יוסף שהוא מצרי ולא מאמין בעוה"ב ולכן היה צריך לומר דהוא מנודה גם בעוה"ז ויש בזה משום כבוד אב.

והאמת דלא קשיא כלל דכוונת רש"י שם דדרשינן "הימים", "כל" הימים – לרבות לעוה"ב, וכמו דאמרינן במתני' בברכות, "כל ימי חיך" – להביא לימות המשיח. ופשוט).

ג. והנה צ"ב דחזינן דגם ראובן וגם יהודה לכאורה בקשו מיעקב את אותו דבר שבנימין יבא למצרים, ויעקב סרב לבקשת ראובן ונעתר לבקשת יהודה, ואמאי??

כמו כן צ"ע דהרי טענת יעקב לראובן שאינו מוכן שבנימין ירד מצרימה היתה לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון..., והרי את אותה תשובה יכול היה יעקב לומר גם ליהודה.

ד. ובאמת מה דאמר יהודה ליעקב אם לא אביאנו אליך וחסאתי לאבי כל הימים דהיינו שיפסיד את

יא. ולפי"ז יתבאר לנו היטב מה שהקשינו מאי האי דיעקב אבינו נעתר לבקשתו של יהודה ולא לבקשתו של ראובן, וכן מה השוני שבבקשתם ליעקב.

יב. ולפי האמור לעיל מיושב היטב דראובן אמר ליעקב „תנה אותו על ידי ואני אשיבנו לך”, לא בקש מיעקב שהוא יהיה המשלח, לעומתו יהודה אמר „אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אוכל”.

יג. נמצא דלכן בקש יהודה כאמור שיעקב יהיה המשלח, ואז כפי האמור בשו"ת המהר"י ווויל יהיה יעקב החייב, ואז שייך דתחול ערבותו של יהודה. משא"כ בבקשתו של ראובן שבקש רק „תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך” אין כל חלות חיוב על יעקב.

יד. ממילא מלבד זאת שראובן לא אמר לשון ערבות, אלא רק ואני אשיבנו לך דזה גופא חסרון בערבות מצדו, אלא אף אם היה אומר לשון ערבות לא היה חל דערב צריך להכנס במקום החייב, והואיל ויעקב לא היה חייב כל עוד שהוא איננו המשלח. לכן לא הסכים יעקב לשלוח עם ראובן ורק הסכים לשלח את בנימין עם יהודה, דעל ידי דברי יהודה היה גם חוב על יעקב כמשלח וגם חוב על יהודה כערב.

טו. ובזה מיושב שפיר גם מה שהקשינו אמאי דבר יהודה עם יעקב ולא עם בנימין כי כאמור רצונו של יהודה היה שיעקב יהיה החייב ואז יהיה שייך שהוא ערב.

* * *

טז. ויש להוסיף דאף לפי דעת המהרש"ם חו"מ סי' תלה' שיובא לקמן דחכך בכך אם מכח זה דהוי שלוחו כבר חייב, ג"כ יש מקום לומר דבנדרון דידן שייך חיוב על יעקב אם ישלח את בנימין וכפי שיבוא בתוך דבריו, וז"ל:

בנדרון מעשה שהיה שר(אובן) העמיד בנו משרת לש(מעון), וכבר היה הבן גדול בשנים, והזהיר ר(אובן) לש(מעון) שלא ישלחנו בדרכים חוץ לעיר. לימים הוצרך ש(מעון) לשליחות אחת ושלח לבחור שילך למקום פלוני מחוץ לעיר.

ויהי אך יצו(א) יצא מן העיר והלך לדרכו ופגעו בו ליסטים והרגוהו, ה' ינקום נקמתו עם דם עבדיו.

ח. ודאתינן להכי דדין ערבות דיהודה הוא ככל דיני ערבות שבתורה, יאיר לן נתיב נפלא להבהרת הענין אמאי היה צריך יהודה לבקש מיעקב שייסכים שבנימין יילך עמהם, והרי בנימין היה כבר גדול, א"כ אמאי היה צריך להסכמת יעקב,

אך הואיל וקיי"ל בדיני ערבות דאי ליכא לזה ליכא ערב לא יתכן דיהודה יהיה ערב כשאין לו לגבי מי להיות ערב, דהא עיקר החשש כאן היה של יעקב, ולכן היה צריך להסכמת יעקב לשלוח את בנימין, ויהודה היה ערב להחזירו לשלום.

דכתנאי ראשון להתחייבותו של יהודה כערב הוא דיהיה שייך רק אם יהיה חיוב על יעקב באם בנימין יהרג, ורק אז שייך דכערב יכנס הוא להתחייב במקום יעקב.

ט. ומעתה נראה כד דייקנן שפיר שיש הפרש גדול בין בקשתו של ראובן ליעקב לבין בקשתו של יהודה.

דראובן אמר ליעקב „תנה אותו על ידי”, – לעומת זאת יהודה אמר ליעקב „אם ישך משלח את אחינו נרדה ונשברה לך אוכל”.

ובדברי יהודה ליעקב יש בזה נפ"מ גדולה להלכה בחיובו של יעקב על כל העתיד לקרות עקב ירדת בנימין, וכפי שביארנו בס"ד.

* * *

י. יסוד הדבר מבואר כפי העולה מהתשובות שלפנינו:

כתב המהר"י וויי"ל בתשובה קכה' וז"ל: חיים ושלום לאהי' הנ"ר יקותיאל שיח', מ"ש איך שבשליחותך נהרג ר' עזרא הי"ד.

גרסינן באגדת חלק (סנהדרין צה' א'), „אמר לו הקב"ה (לדוד) עד מתי יהא עון זה טמון בידך, על ידך נהרגו דואג ואחיתופל, על ידך נהרגו שאול ושלשת בניו, רצונך יכלה זרעך או תימסר ביד אויב...”, אלמא אע"ג דדוד המלך ע"ה לא פשע במידי, – רק שעל ידו באו לתקלה אפילו הכי נענש, כ"ש הכא שבשליחותו בא אליו הרע הזאת דאיכא למיחש לעונש יסורין, וטוב שתקבל עליך ייסורין כגון תעניות מ' יום, ואם יש לו בנים קטנים תן להם כפי נדבת ידך ותנצל מצוקה וצרה, עכ"ל...ע"כ. והסכים עמו המהרש"ל בתשובותיו בסימן צו' וכ"כ מהר"ם מלובלין בתשובותיו.

הנה לפנינו דעת המהר"י ווויל דאם נשלח אדם בשליחות ונהרג – המשלח מתחייב על הריגתו.

לעשות מלאכתו כדי שלא להשיב פני אביו ריקם, ואפילו שבמקום אחר היה פטור דהכא חייב. אלא שלהלכה נטה לומר שאין להניח ודאותו של הרשב"א שפטור משום ספק שנסתפק המהר"ם (בר ברוך בתשובותיו). ע"כ.

כ. ולפי דברים אלו הרי דמדעת המהר"י ווי"ל, המהרש"ל ומהר"ם מלובלין נראה ברור דקיימת חובה מיוחדת על משלח לעשות ככל הניתן בכל התנאים והנסיבות בכדי שחלילה לא תגרם על ידי המשלח תקלה כזו שבגין שליחותו יקפד פתיל חייו של השליח, וההוכחה לכך מזה שהצריכו את המשלח כפרה ודרכי תשובה החמורים ביותר.

כא. וא"כ אף לפי דעת המהרשד"ם שבשליחות סתם של אדם השולח את חבירו נטה לומר דפטור המשלח, עכ"ז בנדון שליחת בנימין על ידי יעקב למצרים היה חייב יעקב באם היה קורה חלילה אסון לבנימין, דהא המהרשד"ם כתב דכיון דהוא בנו וחייב לשמוע בקולו מוטל האחריות והחיוב על המשלח את בנו כיון שאינו יכול לסרב לו. וא"כ ערבותו של יהודה חלה לכו"ע בתנאי שיעקב יצוה לבנימין וישלחו לירד מצרימה, וכשיעקב חייב באופן מוחלט תפסה גם ערבותו של יהודה ולכן אמר יהודה ליעקב בלשון „אם ישך משלח" ולא כמו שאמר ראובן ליעקב „תנהו לידי" בכדי שיחול חיוב על יעקב. ואתי שפיר היטב .

יז. ועתה בא ר(אובן) וטוען שכיון שבשליחותו (שמעון) נהרג בנו שחייב לשלם לו דמיו. ועוד כי הוא התרה בו שלא ישלחו. ואמר שזה הבן היה מכלכל שיבתו ומפרנס אנשי ביתו שהכל תלוי, – על שמעון לשלם.

ושמעון טוען כי הנער גדול ואם הוא שלחו לא היה לו לילך, דמו בראשו היה שהלך כי לא הכריחו אדם על זה, ולכן אמר שהוא פטור, הדין עם מי. בתחילה נטה המהרשד"ם לקבוע מסברא דנפשיה ששמעון פטור.

יח. ובהמשך כתב: „...מ"מ יען ראיתי חכמים בני תורה כתבו ופסקו לחייב לשמעון בראיות נכונות הן מדרך המדרש הן מדברי פוסקים, – (ועכ"ז כתב המהרשד"ם) – לא פשטו דבריהם במקומנו", ודן בהמשך דבריו בדעות הראשונים לכאן ולכאן, וזאת שעל אף שבדיני נזיקין הוא גרמא, אך שאני הכא דמחמת השליחות של המשלח נגרמה מיתתו ישנן דעות שהוא חייב, ודעתו של המהרשד"ם נטתה לומר שהוא פטור.

יט. אך מצא מקום להצדיק את הדעות שחייב אף אם נניח שבשליחות רגילה פטור, שונה הדין באופן שהאב הוא המשלח ששלח את בנו ואז אירע לו הנזק או מיתתו דבאופן זה יש מקום בהלכה לחייב את האב – המשלח, וכתב וז"ל: „...מ"מ יש להסתפק קצת מצד שהיה בנו וכאילו מאמרו (של אביו) הכריחו